

Stadswandeling Nijmegen

Hunnerpark en Valkhofpark

Complete wandelgids met bezienswaardigheden, achtergrond en coördinaten

Startpunt	Hunnerpark
Hoofdthema	Romeins, middeleeuws, religieus en oorlogsgeschiedenis
Opmaak	Elke stop begint met titel en coördinaten

Deze gids volgt de stadswandeling in Nijmegen langs Hunnerpark, Valkhofpark, de oude binnenstad en de Waalkade. Onderweg kom je langs Romeinse sporen, middeleeuwse gebouwen, religieuze plekken, oorlogsgeschiedenis en markante stadsverhalen. De tekst is overzichtelijk opgemaakt zodat je hem onderweg, thuis of als print kunt gebruiken.

Hunnerpark en Valkhofpark

N51 50.867 E5 52.233

Vanaf de bushalte Hunnerpark kijken we rond. Achtereenvolgens zien we een aantal items die het vernoemen waard zijn. Duidelijk een historische plek.

Beeld Keizer Trajanus

N51 50.710 E5 52.455

Aan de overkant van het verkeersknooppunt staat zijn beeld. Keizer Trajanus gaf Nijmegen stads- en markt rechten. De stad is ook naar hem vernoemd, maar de naam Noviomagus, Nieuwe Markt, is gebleven.

Oorlogsmonument Jan van Hoof

N51 50.733 E5 52.396

Als lid van de Geheime Dienst Nederland verzamelde Jan van Hoof maandenlang informatie over onder andere de aangebrachte explosieven bij de Waalbrug en de spoorbrug in Nijmegen. Er is geen hard bewijs, doch men gaat ervan uit dat Van Hoof op 18 september explosieven onschadelijk maakte die aan de Waalbrug waren aangebracht door de Duitsers.

Waalbrug

De Waalbrug stamt uit 1936. Enkele jaren na de opening werd de brug vanwege de oorlogsdreiging opgeblazen. In de oorlog werd hij opnieuw opgebouwd. Tijdens de bevrijdingsactie van de geallieerden (Operatie Market Garden) in 1944 bleef de brug miraculeus behouden, volgens de verhalen door toedoen van de verzetsstrijder Jan van Hoof.

Tijdcapsule Hunnerpark

N51 50.773 E5 52.380

Je ziet in de linker hoek een steen. Hier zijn op 18 september 1978 documenten over en andere herinneringen aan de Operatie Market Garden verborgen in aanwezigheid van Koningin Juliana en bij de operatie betrokkenen. De capsule zal worden geopend op 18 september 2044, 100 jaar na de actie in WWII.

Petrus Canisius

N51 50.761 E5 52.337

De heilige Petrus Canisius (Nijmegen, 8 mei 1521 - Fribourg, 21 december 1597) was een Nijmeegse theoloog en de eerste Nederlandse jezuïet.

Canisius werd geboren in 1521 als Peter Kanis. Hij was de zoon van burgemeester Jacob Derickszn Kanis en Jelis van Houweningen. Zijn moeder overleed op zijn vijfde en zijn vader op zijn drieëntwintigste. Na zijn schooltijd aan de Latijnse School in Nijmegen studeerde hij filosofie en theologie te Keulen en behaalde daarin de doctorsgraad. Hij bezorgde er een uitgave van de mystieke werken van Tauler onder het pseudoniem Petrus Noviomagus.

Canisius studeerde ook korte tijd kerkelijk recht in Leuven. Petrus is ook bekend van de geloofsleer met het vraag en antwoord boekje, dat we kennen als de Kleine en Grote Katechismus.

Tramhuisje uit 1911

N51 50.750 E5 52.328

De kiosk is van oorsprong een tramhuisje uit 1911, een van de weinige overblijfselen van het Nijmeegse tramverleden. De Nijmeegse tram, die via Beek naar Berg en Dal liep en een hoogteverschil van tachtig meter overbrugde. Vlak voor en na de oorlog was dit zogeheten Bergspoor een nationale toeristische attractie.

Beeldengroep Tongeren

N51 50.772 E5 52.311

Dit beeld is een geschenk van de gemeente Tongeren aan Nijmegen. In 1985 vierde Tongeren haar tweeduizend-jarig bestaan. Ter gelegenheid hiervan werd aan alle zustersteden met een Romeins verleden een afgietsel van het beeld geschonken. Tongeren, ook een bijzondere stad onder Romeinen. Zeker een bezoek waard.

Stadswal Hunnerpark

N51 50.795 E5 52.326

Deze wal is in 1580 versterkt met een tweede muur en een aarden versterking waarop je nu de kastanjes vindt en waarover je een wandeling naar de Belvedere kunt maken.

Hierna lopen we langs de stadswal naar de Belvedere.

Ruine Gertrudiskapel

N51 50.825 E5 52.336

De restanten zijn te zien als je aan de hoge kant van de brug staat.

De Sint Gertrudiskapel is in 1884 ontdekt toen het viaduct werd aangelegd. Ze werd rond 1460 gebouwd, toen nog net binnen de wallen.

Rond 1580 moest de stadswal worden verstevigd omdat die niet bestand was tegen het nieuwe oorlogstuig. Achter de stadsmuur werd daarom een extra muur gemetseld en daarachter werd een aarden wal gestort.

De kapel stond daarbij in de weg en werd grotendeels afgebroken. Wat je ziet zijn de overgebleven muren. Het is goed mogelijk dat op deze plaats ook de eerste Stevenskerk stond voordat die in de 13e eeuw werd afgebroken en er een nieuwe midden in het huidige centrum kwam.

Belvedere

N51 50.848 E5 52.352

De Belvedere (mooi uitzicht) is in de 17e eeuw gebouwd op de fundamenten van een verdedigingstoren.

Die toren was onderdeel van de stadswal die, onderbroken door de Hunnerpoort, doorliep tot in de Waal. De Hunnerpoort stond ongeveer op de plaats van het Bloemenwapen. Eerst voor de verdediging, later als feestruimte voor de stedelijke elite.

De Belvedere is een voormalige wacht- of uitkijktoren. De toren, gebouwd in het midden van de 15de eeuw als waltoren, werd omstreeks verhoogd tot speeltoren en in 1888 gerestaureerd.

Boven de ingang prijken twee kopieën van gevelstenen, waarvan de bovenste uit 1646.

Bloemenwapen en Kanon

N51 50.878 E5 52.335

Bloemenwapen onderaan de Belvedere is in de winter niet te zien.

Het bloemenwapen bevat 10.000 plantjes. Het wapen van Nijmegen bestaat uit een Gelderse leeuw gevangen in onze dubbelkoppige adelaar, geflankeerd door twee schildhoudende leeuwen en gekroond met een keizerskroon en het woord Noviomagus.

Het bloemenwapen is inmiddels meer dan 60 jaar een bezienswaardigheid voor duizenden bezoekers van de stad.

Tweekoppige Adelaar

N51 50.878 E5 52.335

Die in het (bloemen)wapen van Nijmegen voorkomt, gaf aan dat de stad een vrije Rijksstad van het Heilige Roomse Rijk was.

Een vrije rijksstad of vrijstad stond niet onder de heerschappij van een heer en viel in principe enkel onder het gezag van de keizer van het Heilige Roomse Rijk. Vrije rijkssteden kunnen daarom als ministaatjes beschouwd worden. Enkele verdwenen pas bij de Franse annexaties.

In de Nederlanden waren er maar enkele steden die een beroep op de titel van vrijstad deden of konden doen. Bremen en Hamburg zijn zo nog twee Bondsstaten in Duitsland.

Nijmegen verkreeg in 1230 de stadsrechten van Aken en werd daarmee automatisch zelf ook een vrije rijksstad. De stad kwam in 1247 in handen van het Hertogdom Gelre. Rooms tegenkoning Willem II van Holland verpandde het uit geldgebrek en het pand werd nooit terugbetaald. Hierdoor eindigde de Nijmeegse status van rijksstad, maar de privileges bleven.

De PaK 38 is een pantserafweerkanon dat na de strijd om de Waalbrug in september 1944 door de Duitsers is achtergelaten.

En de nieuwe St. Stevenskerk

N51 50.853 E5 52.277

Hier in de buurt stond, mogelijk al in de tijd van Karel de Grote, de eerste parochiekerk van Nijmegen. Deze kerk was aan de heilige Stephanus gewijd. Deze eerste Stevenskerk werd in 1249 gesloopt omdat hij in de weg stond bij de verdediging van de burcht op het Valkhof.

Maria-omgang

Na de sloop van de kerk bleef het ermee verbonden kerkhof gehandhaafd; ook al stond de kerk er niet meer, er vonden jaarlijks processies naar het kerkhof plaats.

Gedurende 350 jaar, vanaf 1249 tot 1591 (de Reductie van Nijmegen, de stad werd gedwongen protestant) en daarna van 1926 tot 1994 werd de Maria-omgang in Nijmegen gehouden, ook al was het kerkhof inmiddels verdwenen.

Bunker WW II

N51 50.885 E5 52.229

De Valkhofbunker is de enige mitrailleurbunker die nog is overgebleven van het drietal dat de Duitse bezetter in 1943 op de Nijmeegse Valkhofheuvel heeft gebouwd. De bunkers moesten de Waalbrug en omgeving verdedigen tegen de opmars van de geallieerden. De twee andere bunkers zijn in 1947 en in 1984 gesloopt.

Bastei

N51 50.910 E5 52.178

Een bastei is een grote hoefijzervormige lage toren in de ommuring van een stad of kasteel, naar oorspronkelijk ontwerp van Albrecht Dürer. Een bastei was voorzien van overwelfde kanonkazematten voor grachtsbestrijking en van geschutopstellingen op het bovenzak en kan gezien worden als de voorloper van het bastion. Aan de toren was een arkeltorentje. De vervaarlijk uitzierende glazen uitbouw die nu aan de toren geplakt zit, is daar een verwijzing naar.

In De Bastei kun je lopen door de fundamenteën van woningen, kelders en gangen en langs stadsmuren van 20 eeuwen geleden tot nu. Verder wordt er het ontstaan van het landschap rond Nijmegen, de stuwwal uitgelegd en zijn er talloze opgezette dieren en gevonden fossielen te vinden.

Nicolaaskapel

N51 50.888 E5 52.184

1000 jaar oud, vermoedelijk gebouwd rond 980 en daarmee een van de oudste nog in gebruik zijnde stenen gebouwen in Nederland.

Vaak verbouwd natuurlijk, wat je ook kunt zien. Dat maakt de kapel extra interessant. We zien ook een maquette van de gebouwen die op deze heuvel gestaan hebben ten tijde van de Keizers Karel de Grote en Barbarossa, toen zij hier hun regeringscentrum hadden.

Van dat hele complex is alleen nog het volgende overgebleven.

Barbarossaruine (Maartenskapel)

N51 50.853 E5 52.227

Restant van de door Keizer Frederik I Barbarossa gebouwde (derde) Valkhofburcht. De keizer resideerde hier.

Hij woonde er met zijn hele familie, zijn naasten en vooral zijn personele staf, huishouding, koks, dienaren, stalmeesters, paardenvolk, militaire adviseurs, geestelijken, vertrouwelingen, politici en ridders. Allen kregen hier onderdak, eten en verzorging. Niet alleen voor de personen, maar ook voor de dieren.

Het was inderdaad heel levendig en een komen en gaan van allerlei vooraanstaande lieden uit het hele Roomse Rijk.

Voerwegbrug

N51 50.820 E5 52.224

Bruggetje over de Voerweg, een gegraven weg die is ontstaan uit een droge gracht rond het Valkhof. De voetgangersbrug met het toegangshek naar het Valkhof is gebouwd in 1886 naar ontwerp in eclectische stijl van de Nijmeegse stadsarchitect Jan Jacob Weve.

De brug functioneert als toegangsbrug vanaf het Kelfkensbosch naar het Valkhof, en overbrugt daarbij de Voerweg die in een dal ligt tussen het Valkhof, Kelfkensbosch en Hunnerpark.

De brug en het hekwerk zijn opgericht ter ere van de commissie Vereeniging tot verfraaiing van Nijmegen, die zich vanaf 1874 heeft ingezet voor de slechting van de stadswallen van Nijmegen en de uitleg van de stad.

In het smeedwerk van het toegangshek wordt dit Driemanschap door middel van tekst gehuldigd.

Zonnewijzer / Godenpijler

N51 50.808 E5 52.268

Kunstwerk, Godenpijler van rond 17 na Chr. en Zonnewijzer.

In 1980 werden, bij de bouw van de onder de hieronder gelegen parkeergarage, twee blokken teruggevonden van een Godenpijler die hier rond 17 werd opgericht. De originelen vind je in het Museum het Valkhof. De overige elementen van dit kunstwerk stellen teksten over Nijmegen voor van schrijvers uit alle tijdperken.

Contouren Romeinse wallen

N51 50.796 E5 52.236

Als je bij de trappen naar het museum laag over het plein richting centrum kijkt zie je, aangegeven met een afwijkende bestrating, de contouren van twee Romeinse grachten uit de 3e eeuw na Chr.

Valkhofmuseum

N51 50.802 E5 52.280

En dan eindelijk het prachtige museum. Aanbevolen! Grote collectie erg interessante informatie over Romeinse tijd en Middeleeuwen, moderne kunst.

Na dit rondje over het park en bovenstaand verhaal een bijzonder steunpunt, waarin we veel herkennen uit de diverse periodes. Dit is een unieke collectie die onze kennis verlevendigt en uitbreidt tot het Nijmegen van dit moment.

Zie <https://www.museumhetvalkhof.nl>

Ga nu naar Museum Het Valkhof om een beeld te krijgen van de historie van Nijmegen door de eeuwen heen. Prijs EUR12,50 pp. Opent om 11 uur, duur 1 uur.

Na dit museum gaan we naar de middeleeuwse stad rond de Stevenskerk. Bij de Loden Lady en de Gebroeders van Lymbourg zijn we in het centrum van de voormalige Romeinse stad en bestuurscentrum.

Spoorwegmonument

N51 50.822 E5 52.135

Nabij de Voerweg en het Valkhofpark. In 1884 werd dit monument in renaissancestijl opgericht als herinnering aan de aanleg van de spoorverbinding tussen Kleve en Nijmegen in 1865. Op oude foto's is te zien dat in de nu lege nissen een klok, een barometer en een thermometer waren aangebracht.

Burchtstraat

N51 50.792 E5 52.107

De Burchtstraat was en is een van de belangrijkste straten in het centrum van Nijmegen. Hij leidt naar het Valkhof en de Valkhofburcht aan de ene en naar de Grote Markt en de Stevenskerk aan de andere kant.

In het verlengde voorbij de kerk heet de straat de Stikke (steile) Hezelstraat en de Lange Hezelstraat, een van de oudste winkelstraten van Nederland.

In de Romeinse tijd maakte de Burchtstraat deel uit van de route van Xanten, in het huidige Duitsland, naar Katwijk aan Zee.

Loop door tot tegenover C&A.

Loden Lady

N51 50.794 E5 52.057

Het graf van de Loden Lady. Pal tegenover C&A en midden op straat vind je een kunstwerk dat herinnert aan het graf dat in mei 2001 precies hier, bijna vier meter onder het huidige straatniveau werd gevonden bij rioleringswerkzaamheden.

Het graf was van een dame uit de vierde eeuw. Ze lag in een loden grafkist, reden waarom ze haar liefdevol de Loden Lady zijn gaan noemen. Het moet een rijke, invloedrijke dame zijn geweest, want lood was ook in die tijd een duur materiaal en er waren kostbare rijkdommen mee begraven. Bovendien lag het graf aan een voorname weg.

En het lag diep en hoe dieper een graf, des te lastiger het was om zo'n goedgevulde kist leeg te roven. De gevonden loden kist en de stoffelijke resten van de dame zelf kun je bezichtigen in Museum Het Valkhof. Het kunstwerk dat hier ligt, herinnert eraan met moderne spullen als grafgift.

Gebroeders van Lymborch

N51 50.805 E5 52.036

Het huis en de werkplaats van de Gebroeders van Lymborch. Aan de rechterkant, op enkele tientallen meters van de vindplaats van de Loden Lady, stond in de veertiende eeuw het huis waar de Gebroeders van Lymborch en hun oom/leermeester Jan Maelwael woonden en werkten.

Een van de kelders onder dit woon- en werkpand van Jan Maelwael en zijn neven is nog niet zo lang geleden teruggevonden. Het is een van de middeleeuwse kelders van het familieatelier waar de gebroeders het vak geleerd hebben. Deze kelders liggen deels onder het pand van C&A en deels onder de panden links ervan. De middelste kun je bezichtigen.

Maelwael en de Gebroeders van Lymborch zijn in Nederland vrij onbekend, maar internationaal zijn ze zeer geliefd en even bekend als Rembrandt of Van Gogh. Het meeste van hun werk zijn afbeeldingen van een klein formaat. Bovendien zijn hun mooiste werken zo kwetsbaar dat ze niet meer tentoongesteld kunnen worden. Hun werk is letterlijk onbetaalbaar.

Gelukkig zijn er ook in het Gebroeders van Lymborch-huis mooie en wel te betalen boeken met prachtige reproducties te koop. Wil je een facsimile dan betaal je meer: jaren geleden zelfs al EUR 12.000.

Aan de overkant van de straat zie je een mengeling van vooroorlogse panden en wederopbouwarchitectuur van na het bombardement van 1944. Weinig fraai, maar wel fraai is de dubbelgelaagde winkelstraat, Marikenstraat, waar we later in terugkomen.

Oude Raathuys

N51 50.818 E5 51.939

De Grote Markt in de bovenstad is al eeuwen het centrum van de stad. Daarvoor, tot aan de 14e eeuw, was dat de Lage Markt in de Benedenstad langs de Waal. In de Benedenstad lag de kiem voor de ontwikkeling van Nijmegen.

Ook het eerste stadhuis lag aan de Lage Markt. Maar langzaam kroop de bebouwing omhoog. De bovenstad werd belangrijker en toen de Waalbrug in de plaats van de eeuwenoude gierpont kwam was dat de doodsteek voor de onderstad.

Pas na 1950 is ze langzaamaan weer opgekrabbeld en heeft ze inmiddels grotendeels weer een mooie aanblik.

Blauwe Steen

N51 50.839 E5 51.893

Op de kruising met de Grotestraat en de Broerstraat ligt een vierkante kei. De historische Blauwe Steen werd al in 1522 genoemd. Hij vormde het middelpunt van de middeleeuwse stad, waar de hoofdstraten samenkomen.

Het middelpunt van de vier kwartieren (vierdels) waarin de stad was verdeeld: het Broersviertel, het Onze Lieve Vrouwenviertel, het St. Anthonisviertel en het St. Jansviertel.

Op de Blauwe Steen werden de in het Stadhuis uitgesproken vonnissen uitgevoerd. Die konden bestaan uit bijvoorbeeld geseling, vingers of oren afhakken en dergelijke. Ook boekverbrandingen vonden hier plaats.

Niet altijd was het zo wreed: als een gevangene genomen Nijmegenaar om de steen werd geleid en iemand stelde zich borg, dan mocht hij niet in het gevang worden gezet totdat zijn vonnis was uitgesproken.

Een ander oud gebruik was dat bij een begrafenis de stoet om de steen trok. Tegenwoordig wordt op de Blauwe Steen onder meer het carnavalsseizoen officieel geopend.

Boterwaag

N51 50.867 E5 51.829

Het Waagegebouw van Nijmegen werd gebouwd rond 1612-1613. Het ontwerp was van Cornelis Janssen van Delft. De Boterwaag (de officiële naam) is een mooi voorbeeld van de Hollandse renaissancestijl.

In het rechter gedeelte van de Boterwaag stond de daadwerkelijke waag, de weegschaal die was bedoeld om gesjoemel met en onenigheid over het gewicht van de handel te voorkomen; aan de linkerkant was een vleeshuis gevestigd.

Op de bovenverdieping van de waag waren militairen en de burgerwacht, de hoofdwacht gevestigd, elk met een eigen deur. Aan de hoofdwacht dankt het straatje dat links van de Waag loopt haar naam: Achter de Hoofdwacht.

De Waag is dikwijls verbouwd maar vanaf 1886 ziet de Waag er weer uit zoals hij in het begin gebouwd is en bedoeld was. Door de grote poorten aan de voor- (rechts) en achterzijde konden karren met te wegen koopwaar naar binnen en naar buiten rijden.

Het rood-zwart op openbare gebouwen in de stad is geen renaissancekenmerk maar dat zijn de stadskleuren van Nijmegen. Met het groen van het gras erbij zijn het de kleuren van N.E.C., de Nijmegen Eendracht Combinatie.

Mariken van Nieumeghen

N51 50.855 E5 51.812

Het beeld van Mariken van Nieumeghen. Ook wel: Mariken van Nimwegen. Haar verhaal vind je hieronder.

Het beeld van Mariken op de Grote Markt is van Vera van Hasselt (1924-2014). Het is in 1957 door warenhuis Vroom en Dreesmann aan de stad geschonken onder de voorwaarde dat Mariken richting het warenhuis moest kijken. Ook nu V&D is verdwenen kijkt ze nog steeds naar het pand waarin het warenhuis was gevestigd.

Mariken houdt het boodschappenmandje waarmee ze naar de markt in Nijmegen ging in haar hand. Van hier begint haar wereldberoemde verhaal. Wereldberoemd, want tot zelfs in Oost-Turkije zijn er versies van bekend.

Verhaal van Mariken van Nimwegen

N51 50.855 E5 51.812

Mariken woont in bij haar oom, de priester Gijsbrecht, in een plaats in de buurt van Nijmegen. Gijsbrecht stuurt haar om boodschappen naar de markt in Nijmegen. Het is al avond als ze terug naar

huis wil, maar dat is nu te gevaarlijk. Haar tante wil haar echter geen onderdak bieden. Wanhopig gaat Mariken dan toch maar op pad.

Ze is zo bang dat het haar niet uitmaakt of God of de duivel haar zal helpen. Ze zegt - en onder op de sokkel kun je die tekst lezen:

Comt nu tot mi ende helpt mi beclaghen
God of die duuel, tes mi alleleens

Kom nou toch en heb medelijden met me
god of de duivel, dat is me om het even

De duivel, vermomd als mens, stelt zich voor als Moenen met het ene oog en belooft haar kennis en rijkdom als ze met hem meegaat. Ze moet dan wel haar naam veranderen: hij wil liever niet aan Maria herinnerd worden. Emmeken wordt haar nieuwe naam, een naam die natuurlijk verwijst naar haar eigenlijke naam.

Emmeken en Moenen reizen naar Antwerpen, waar ze zeven jaar lang een wild en zondig leven leiden. Dan wil Emmeken haar familie terugzien. Ze gaan naar Nijmegen en ze zien daar de opvoering van een wagenspel dat gaat over Gods genade. Emmeken krijgt spijt van haar zondige leven.

Dat is tegen de zin van de duivel. Hij pakt haar op, de lucht in en laat haar vallen om zo haar nek te breken. Dan kan hij haar ziel mee naar de hel nemen.

Doordat haar oom voor haar heeft gebeden wordt ze gespaard en overleeft ze de val. Samen reizen ze af naar de paus om vergeving te vinden voor haar zondige jaren. De paus geeft haar drie metalen ringen, een om haar nek en twee om haar armen. Als de ringen eraf vallen, is dat een teken dat God haar vergeven heeft. Daarop gaat Mariken het klooster in. Vele jaren doet ze boete en dan verschijnt er in haar slaap een engel die de ringen verwijdert.

Twee jaar later sterft ze.

Hundisburg

N51 50.865 E5 51.811

We zullen nu duidelijk zien dat de Stevenskerk op een heuvel gebouwd is. Die heuvel heet de Hundisburg. Tot 1382 stond er hier op de uitgestrekte heuvel alleen de Stevenskerk waarvan de bouw in 1254 startte. Hij was toen nog lang niet zo groot als nu, maar maakte boven op de heuvel natuurlijk wel indruk.

Het economische leven speelde zich nog onderaan de heuvels, aan de Waal en in de Benedenstad af. We gaan ons nu een beetje op en rond deze heuvel begeven.

Lakenhal Nijmegen

N51 50.870 E5 51.808

Achter het beeld van Mariken staat een rij pandjes uit de middeleeuwen. Ze zijn in de 16e eeuw (tussen 1542 en 1545) verbouwd door Claes die Waele uit Rhenen.

Op de Hundisburg werd in 1382 de eerste lakenhal gebouwd, waardoor de kerk grotendeels aan het zicht werd onttrokken. Vanaf dat moment was de heuvel in tweeen verdeeld. De lakenhal was een langwerpige gebouw van twee verdiepingen, vermoedelijk met kantelen en een weergang met op de hoeken een erkertorentje. Op de noordelijke hoek (bij de Waag) is in 1946 zo'n erkertorentje teruggevonden.

De begane grond bestond uit afzonderlijke pandjes van gelijke breedte die aan handelaars en ambachtslieden werden verhuurd.

De eerste verdieping liep over de hele lengte door en vormde zo een enorme hal. Daarin werd het laken verhandeld (en vaak feest gevierd). Alleen in deze hal was, op de twee jaarmarkten na, lakenhandel toegestaan. In 1542 werd de lakenhal voor het eerst verbouwd. In de loop van de tijd werden de ruimten van beneden naar boven toe doorgetrokken.

Zo werd de hal op de eerste verdieping steeds verder opgedeeld en ontstonden er over de hele breedte afzonderlijke pandjes, het beeld dat je nu ook nog ziet. Veel van deze afzonderlijke pandjes bevatten, ook aan de buitenkant, nog fragmenten van de oude Lakenhal. Nu zie je zoveel verschillende pandjes dat je je moeilijk kunt voorstellen dat dit vroeger een langgerekt gebouw is geweest.

Kerkboog

N51 50.870 E5 51.799

In het begin was de Stevenskerk alleen via een kleine onderdoorgang in de Lakenhal te bereiken. In de 16e eeuw liep de lakenhandel terug en werden twee segmenten van de lakenhal gesloopt om de bestaande smalle doorgang te verbreden. De Kerkboog ontstond.

De topgevel boven de bogen werd in 1605 gebouwd, in 1607 werd er aan de achterkant een trap gebouwd als opgang naar de Chirurgijnskamer boven de poort. De Kerkboog heeft een mooie gevel met twee gevelstenen. Deze bovenbouw is in renaissancestijl opgetrokken en bestaat uit twee verdiepingen.

Links boven de poort staat op de gevelsteen een Latijnse tekst die vertaald luidt: Door eensgezindheid groeit het kleine, door tweedracht gaat het grote ten onder. ~ Anno 1606.

Rechts een tekst uit Psalm 40: Gelukkig is de mens die vertrouwt op zijn Heer.

Latijnse school

N51 50.859 E5 51.777

De Latijnse school op het Stevenskerkhof. Vanaf de Grote Markt loop je onder de Kerkboog door naar het Stevenskerkhof. De Latijnse school, gebouwd door Herman van Herengrave, die ook het Stadhuis bouwde, is het oudste nog bestaande schoolgebouw van Nijmegen. Het dateert van 1544-1545.

De twaalf apostelbeelden aan de gevel hebben de school de bijnaam Apostolische School gegeven. De opvolger van de Latijnse school is sinds 1842 het Stedelijk Gymnasium Nijmegen.

De gevel van de Latijnse school

De gevel laat twee stijlen zien die elkaar halverwege de 16de eeuw opvolgden.

De nagalm van de laatgotiek (1300-1500) herken je aan de terugliggende vensternissen van de bovenverdieping, aan het klaverbladachtig metselwerk (driepassen) en aan de spitsboogomlijsting van het stadswapen boven de ingang.

De vroeg-renaissance rond 1500-1550 laat zich zien in de profilering, de versieringen en de horizontale band, die de twee verdiepingen scheidt.

De 12 beelden bovenaan stellen de 12 apostelen voor. Dat zijn, van links naar rechts: Philippus, Bartholomeus, Matthias, Jacobus, Andreas, Paulus, Petrus, Johannes, Simon, Thomas, Mattheus en Thaddeus.

Wat betekent die lange tekst daaronder? En boven de ingang?

Onder de rij apostelen loopt over de volle breedte een band waarop een van de normale tekst afwijkende vorm van de Tien Geboden te lezen is.

Vreemde goden zult gij niet vereren | Neem de naam van uw God niet in ijdel gebruik | Eer de zevende dag en onthoud u van elk werk | Eerbiedig uw ouders met de eer, die hen toekomt | Geen mens zult gij wreedaardig doden | Voor het oordeel moet gij uzelf ondervragen | Schendt niet vermetel de echtelijke sponde van een ander | Gij zult niemand met een vinger raken om hem te bestelen | Wees een nauwkeurige getuige en spreek geen valse woorden | Van niemand ter wereld zult gij het huis begeren, of iemand anders vrouw, slaaf, dienstmeiden en ezels.

Kerkvaders: Ambrosius, Gregorius, Augustinus en Hieronymus en de spreuk.

Nu bloeit hier voor ons de zoete vrede, de zuivere godsdienst en de algemene welvaart onder de hoede van de adelaar. Dat laatste verwijst natuurlijk naar de stad, met de adelaar in het wapen.

Met dank aan Hans van Meteren, die hier veel werk van gemaakt heeft.

Moenen

N51 50.859 E5 51.763

Iets verder ligt een trappartij die de heuvel waarop de kerk staat extra accentueert. Dit zijn de Geert van Wouwtrappen die zijn aangelegd nadat op 22 februari 1944 de twee panden die hier stonden bij het bombardement op Nijmegen werden verwoest.

Bovenaan de trappen staat het beeld van Moenen. Het beeld van Moenen uit 1968, de duivel die Mariken verleidde.

Grote of Stevenskerk

N51 50.878 E5 51.770

Omstreeks het midden van de 13e eeuw begon de bouw van de Stevenskerk. De Stevenskerk verrees op de toen nog vrijwel onbebouwde Hundisburg. Sindsdien is de kerk de skylinebepaler van de stad. In 1273 werd de kerk gewijd door Albertus Magnus (Albertus de Grote), de wijbisschop van Keulen, van wie nog een relik aanwezig is in de Grafkapel. Van deze romaans-gotische kerk resteren de onderbouw van de toren en de meest westelijke traveeën van het schip.

Grootscheepse nieuwbouw vond plaats in de loop van de 15e eeuw, onder meer het koor en de straalkapellen. In de 16e eeuw bouwde men aan het dwarsschip en een klein deel van het schip. Na circa 1560 stakte de bouw, waardoor de kerk onvoltooid bleef. De toren kreeg in de 15e eeuw een nieuwe klokkenverdieping.

Bij het bombardement op 22 februari 1944 stortte de toren voor een belangrijk deel in. Daarbij werd het zuidwestelijke deel van de kerk zwaar beschadigd. De kerk liep ook grote schade op in de periode dat Nijmegen frontstad was. Na de Tweede Wereldoorlog is de kerk grondig gerestaureerd en werd in 1969 feestelijk heropend in bijzijn van Z.K.H. Prins Claus.

De inventaris van de kerk - te weten kansel, grafmonument voor Catharina van Bourbon, doophek, herenbanken, kaarsenkronen, orgels en een aantal fresco's - stamt uit de 16e, 17e en 18e eeuw.

Sinds 1810 behoort de Stevenskerk aan de Nederduits Gereformeerde Gemeente en bleef de Stevenstoren eigendom van de gemeente Nijmegen. Tegenwoordig worden er in de kerk oecumenische diensten gehouden, maar daarnaast heeft de kerk een vaste plaats veroverd in het culturele en sociale leven van de Nijmegenaren door de talrijke tentoonstellingen, concerten tot soms zelfs bierproeverijen (in de kelders) die er van tijd tot tijd plaatsvinden.

Zie <https://www.stevenskerk.nl/de-kerk/historie>

Stevenstoren

N51 50.878 E5 51.770

De Engel aan de voet van de toren. Onderaan de toren vind je het monument De Engel, monument voor de burgerslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog van Mari Andriessen. Een vliegende engel neemt een overleden kind mee.

Bij het bombardement van Nijmegen in februari 1944 viel de Stevenstoren op de kerk en op panden onderaan de Stikke (= steile) Hezelstraat. Vijf torenwachters die werkten voor de luchtbescherming kwamen om het leven. De na de oorlog herstelde toren is grotendeels gelijk aan het origineel, al is de spits 3 meter hoger en daarmee wat slanker dan vroeger geworden.

De toren is van binnen uit beton opgetrokken. Dat was goedkoper, het is ook duurzamer en brandveiliger dan hout. Bij het dakherstel van de Notre-Dame zal waarschijnlijk ook voor beton worden gekozen.

Klimmen naar het mooiste uitzicht

Om boven te komen zijn er 199 treden te beklimmen, maar dan krijg je wel een beloning voor je inspanningen: op de eerste verdieping spullen uit de geschiedenis van de toren, op de tweede verdieping een grote bomscherf die na het bombardement in de kerk lag.

Nog hoger vind je de beiaardkamer en de uurwerkkamer. En dan het fenomenale uitzicht over de stad en het gevarieerde landschap in haar omgeving. De Waal, de Spiegelwaal en de Betuwe. Het zicht op Wageningen, de Elterberg en Arnhem. Het natuurgebied de Ooij dat, op nog geen halve kilometer van het centrum gelegen, uitnodigt tot zwemmen, fietsen en wandelen. En in alle richtingen het zicht over de stad.

Kanunnikenhuisjes Nijmegen

N51 50.895 E5 51.781

Een kanunnikenhuis of claustraal huis is een (stads)woning die in de middeleeuwen en tijdens het ancien régime bewoond werd door een seculiere kanunnik. Kanunnikenhuizen bevinden zich meestal binnen de claustrale singel of immuniteit van het kapittel, een afgebakend gebied rondom de kapittelkerk, waar slechts het kerkelijk recht van toepassing was.

Aangezien in Nederland en België vrijwel alle kapittels aan het einde van de 18e eeuw werden opgeheven (in de Noordelijke Nederlanden al eerder), zijn er - voor zover bekend - na 1800 geen kanunnikenhuizen meer gebouwd.

In de Blaauwe Hand

N51 50.875 E5 51.810

Het oudste café van Nijmegen sinds 1542. De naam is ontleend aan de stamgasten van dit café die werkten in de Lakenhal boven en die blauwe handen kregen van het verven van de stoffen. Oorspronkelijk vormde het pand samen met de huizen ernaast een gebouw, de Lakenhal.

De Lakenhal had als functie om laken te maken van wol. In De Blaauwe Hand heeft al eeuwenlang een horecafunctie. Op de begane grond van het pand was een open ruimte die diende als overdekte marktplaats. Op de eerste verdieping waren de weverij en de lakenververij.

Korenmarkt St. Jansberg

N51 50.897 E5 51.870

De resten van de middeleeuwse St.-Janskapel op de Nijmeegse Korenmarkt en de drie grafkelders die ooit in de kapel lagen, hebben een herkenbare plek in het parkje gekregen. Twee zijn te zien onder een dikke glasplaat - helaas ernstig beschadigd.

Het gaat hier om een kerk van de Johannieten, een militaire ridderorde die vanaf 1196 in Nijmegen een hospitaal, klooster en kapel hadden. De Johannieten waren kruisridders die het Heilige Land hielpen veroveren. In Nijmegen stond het oudste klooster van de Johannieten, de Commanderie.

Commanderie van Sint Jan

N51 50.918 E5 51.848

Het is - samen met de Nicolaaskapel op het Valkhof - een van de eerste stenen gebouwen in Nijmegen. Het gebouw is in 1196 gebouwd en werd als ziekenhuis in gebruik genomen door graaf Alardus en zijn vrouw Uda. In 1214 kwam het pand in handen van de ridders van de Johanniter Orde. Deze adellijke kloosterorde maakte van het pand een klooster. Aan deze orde, die er een commanderij, gewijd aan Sint Jan van maakte, dankt het gebouw zijn naam.

In de 16e eeuw wilden de protestanten ook in Nijmegen een beeldenstorm ontketenen, maar de katholieke bevolking kwam hiertegen in actie. Wel werd de predikantstoel uit de commanderie op de Blauwe Steen verbrand.

In 1576 werden Spaanse soldaten ingekwartierd in de commanderie. Hierna was het gebouw afwisselend in handen van de katholieken en de protestanten, en was het in gebruik als legerplaats van de Spaanse of de Staatse troepen. In 1636 overleed de laatste commandeur en kwam de commanderie als laatste katholiek pand in handen van het protestantse stadsbestuur. De kapel, die eerder ook in gebruik was als vleeshal, werd afgebroken.

Vanaf 1655 was het pand in gebruik van de Illustre school die later de Kwartierlijke Academie van Nijmegen zou worden. In 1672 werd het pand echter weer bevolkt door soldaten na de Franse bezetting. Ook werd er een Waalse kerk in gevestigd. Bij het bombardement op Nijmegen in 1944 raakte het gebouw zwaar beschadigd.

We lopen nu de trappen af naar de Nonnenstraat. De Nonnenstraat ligt 6 tot 7 meter lager dan de Commanderie van Sint Jan.

Voormalig Nonnenklooster

N51 50.939 E5 51.819

Het klooster te Nonnen, omgeven door de naar hen genoemde Nonnenstraat, de Lagemarkt, de Priemstraat en de Praatshof, was waarschijnlijk het eerste vrouwenklooster van Nijmegen. Het duikt op in de bronnen in 1249, maar er zijn aanwijzingen dat het zeker al in 1228 bestond, dus nog voor Nijmegen in 1230 stadsrechten kreeg.

Vermoedelijk sloot het zich pas na enige tijd aan bij de orde van de Penitenten van de Heilige Maria Magdalena, die zich aanvankelijk inzette voor de opvang van aan lager wal geraakte meisjes en vrouwen.

De Nonnenplaats, die weer een stuk lager ligt dan de straat, was waarschijnlijk de kloostertuin. Het hoogteverschil tussen de tuin en de Commanderie bedraagt circa 15 meter.

Synagoge

N51 50.942 E5 51.808

De synagoge aan de Nonnenstraat werd op 5 september 1756 ingewijd en is een van de oudsten van ons land. In de mediene, joods Nederland buiten Amsterdam, is alleen het uit 1726/1727 stammende Amersfoortse gebedshuis ouder.

De kleine baksteentjes geven de Nijmeegse synagoge haar karakteristieke aanzien. De ingang met statige pilasteromlijsting en de vensters van de synagoge hebben in 1798 hun huidige vorm gekregen. De ingang bevindt zich in de meest westelijke travee van de lange straatgevel. In 1872-1873 werd naast het gebedshuis een joodse school gebouwd in quasi-oosterse stijl.

Kitty de Wijze monument

N51 50.923 E5 51.748

Op 4 mei 1995 werd het monument onthuld ter nagedachtenis van de omgekomen Joodse burgers in WOII. In hetzelfde jaar werd het pleintje omgedoopt tot Kitty de Wijzeplaats.

Kaatje (Kitty) de Wijze, dochter van de veehandelaar Louis (Levi Mozes) en Lena de Wijze-Groenewoudt, kwam met het hele gezin (ouders en vier dochters) op 02 april 1932 naar Nijmegen, vanuit Boxmeer.

Samen met bijna 200 lotgenoten werden Kitty en haar jongere zus Joke op 17 november '42 bij de grote razzia in Nijmegen op Joden opgepakt en naar Westerbork getransporteerd. Op 12 december '42 wordt ze met Joke per trein gedeporteerd naar Auschwitz. Direct na aankomst worden beiden in Auschwitz-Monowitz vermoord.

Naar haar is de Kitty de Wijzeplaats in Nijmegen vernoemd. In Nijmegen overleefde meer dan 80% van de Joden de oorlog niet. Hun namen zijn vermeld op de plaquettes die op het pleintje tegen de muur van de school zijn aangebracht.

Loop nu onder langs de heuvel terug naar de Lange en Stikke Hezelstraat. Daarna terug over de Markt naar de Blauwe Steen. Ga naar de Grotestraat, eeuwenlang al de belangrijkste verbindingsweg tussen boven- en benedenstad.

Hezelstraat

N51 50.865 E5 51.664

Een van de oudste straten van Nijmegen, de hoofdverbinding oost-west. Het is altijd een handelsstraat en winkelstraat geweest.

De weg loopt onder langs de Hundisburg, maar ten zuiden daarvan heet de straat Stikke Hezelstraat, dat wil zeggen de Steile Hezelstraat.

Ster

N51 50.869 E5 51.914

Aan je rechterhand ter hoogte van het eerste straatje rechts zie je een muursteen met een ster in de gevel. Het huis Die Sterre wordt al in 1399 genoemd. Wat je ziet, is de oorspronkelijke gevelsteen. Niet dat het veel voorstelt, maar het is wel overgebleven uit de 14e eeuw.

Philips en Marx

N51 50.889 E5 51.914

Op Grotestraat 33 woonde Nanette Salomons Cohen die in 1785 trouwde met Isaac Heijmans Presburg. Deze twee kregen twee dochters: Henriette en Sophie.

Henriette, die hier werd geboren, trouwde met Heinrich Marx (1814). Hun zoon Karl werd wereldberoemd met Das Kapital. Aardig is nu dat haar zus Sophie trouwde met Leon Philips (1820). Hun zoon Philip stichtte samen met kleinzoon Gerard in 1891 de Philips gloeilampenfabriek in Eindhoven.

We dalen af en gaan rechts de Muchterstraat in, na de trapjes links naar het Muchterhof en rechts in de hoek verder naar de parkeerplaats. Daarna links de trappen af.

Lieve Vrouwentrappen

N51 50.931 E5 51.995

Voordat na de oorlog het Groene Balkon werd aangelegd liep op de plaats van deze trappen het Lieve Vrouwengasje dat uitkwam bij het poortje waar we zo dadelijk komen: het Besienders- of Lieve Vrouwenpoortje, ook wel het Lossertspoortje genoemd.

We gaan nu links de trappen af.

Besiendershuis

N51 50.939 E5 52.010

Het Besiendershuis op Steenstraat 26. Dit pand is 16e-eeuws, uit 1525 om precies te zijn. Hier woonde de Besiender, die namens de stad de tolgelden op de Waal inde. Hij hield ook toezicht op de scheepvaart op de Waal. Het Besiendershuis heeft nu een culturele functie.

Links naast het Besiendershuis kun je in de gevel van het buurpand een stuk van de Romeinse muur die hier stond bekijken. In het metselwerk is aangegeven hoe hoog die toen was. Deze muur liep een heel eind richting oosten door. In de onderdoorgang van het Casino iets verderop, aan de linkerkant en in De Bastei vind je er meer overblijfselen van.

Brouwershuis

N51 50.952 E5 51.967

Er waren brouwerijen te over in Nijmegen, in elke middeleeuwse stad eigenlijk. Bier was gezonder dan het vaak vervuilde water en het was een belangrijke bron voor de belastingen. In Nijmegen werd belasting geheven op zowel de grondstof hop als op het eindproduct, het bier. Bier van buiten de stad werd extra belast om de eigen brouwerijen te beschermen.

Maar hier was geen brouwerij, maar het Brouwersgilde gevestigd, een heel belangrijk gilde in Nijmegen dat met een korte onderbreking bestaan heeft van 1562 tot 1771.

Op de latei boven de ingang staat een voor een brouwersgilde best vrome spreuk: Wie in den Heer neemt sinen lust, die leeft in sinen staet gerust.

Vrij vertaald als: Wie in de Heer leeft, heeft weinig om zich zorgen over te maken.

Het jaartal dat er staat, 1621, is niet van de bouw, maar van een ingrijpende verbouwing van het in oorsprong 16e-eeuwse pand.

Coupure

N51 50.968 E5 51.927

Onderaan de Grotestraat, in de coupure van de waterkering, zie je hoe al sinds mensenheugenis de benedenstad werd afgesloten bij hoog water: door twee (toen) houten schotten met paardenmest ertussen. Nu is de waterkering een staaltje van techniek, delen ervan zijn verzonken in de grond en komen alleen naar boven als de waterstand dat nodig maakt.

Debiet van de Waal: gemiddelde debiet van de Waal is 2200 m³/s op 7,3 m NAP. In de zomer 1985 m³/s (5,7 m NAP) en 1x per jaar 5800 m³/s (8 m NAP). Slechts een enkele keer per eeuw kan dat oplopen tot 12000 m³/s tot 10 m NAP.

Waal

N51 51.089 E5 51.839

De Waal is een Nederlandse rivier. Ter hoogte van Pannerden splitst de Rijn zich in het Pannerdensch Kanaal dat 6 km verderop overgaat in de Nederrijn en de Waal. De Waal is veruit de waterrijkste arm van de Rijn in Nederland (65% van de waterafvoer) en ook de voornaamste voor de scheepvaart. De totale lengte van de Waal bedraagt 82 kilometer.

De Waal gaat vanaf de vroegere samenvloeiing met de Maas bij Woudrichem (nu de Afgedamde Maas) over in de Merwede en stroomt vervolgens via verschillende routes naar de Noordzee; het meeste water stroomt via de Nieuwe Merwede in het Hollandsch Diep.

De Waal wordt met de Nederrijn en Amsterdam verbonden door het Amsterdam-Rijnkanaal (bij Tiel) en met de Maas door het Maas-Waalkanaal (bij Nijmegen) en het Kanaal van St. Andries. Op dat laatste punt vloeien de Waal en de Maas op een afstand van 1,9 km langs elkaar heen.

De getijden van de Noordzee werken door tot ongeveer Zaltbommel, waar een getijverschil van ongeveer 10 cm meetbaar is. Voor het afsluiten van de zeegaten en riviermondingen in het kader van de Deltawerken was het getijdenverschil op de Waal veel groter dan vandaag de dag. De invloed van de getijden was toen merkbaar tot Nijmegen.

Waalbrug

N51 51.084 E5 52.276

De Waalbrug is een boogbrug over de Waal die het centrum van Nijmegen met Lent verbindt. De brug maakt deel uit van de N325 en de stadsroute S100. De brug is een belangrijke verbinding in de route naar Lent. Twee kilometer westelijker ligt de in 2013 geopende stadsbrug De Oversteek.

De volledige lengte van de Waalbrug bedraagt 604 meter, en de hoogte, in het midden van de boog, oorspronkelijk ongeveer 64 meter (boven NAP). Sinds het herstel van de brug in 1943 bedraagt de hoogte thans ongeveer 60 meter. De overspanning, de lengte van de boog tussen de twee pijlers, is 244 meter, en was bij oplevering in 1936 de langste boogoverspanning van Europa.

De Waalbrug is uniek, omdat het een boogbrug is in de letterlijke zin van het woord; de overdracht van de krachten rust daadwerkelijk in de twee pijlers.

Waalkade

N51 50.992 E5 51.880

De Waalkade is eeuwenlang een belangrijke aanjager geweest in de ontwikkeling van Nijmegen. Vlak bij water, wat wil je. Je leest er hier meer over.

De naam Waalkade komt voor vanaf rond 1900. Daarvóór waren de namen Aan t Water, Op den Werf of Aan den Waal in zwang.

Havenarbeiders werkten aan deze kade. Voor hen is een beeld ontworpen en komt te staan bij de Bastei. De Kaaisjouwer verbeeldt een Nijmeegse havenarbeider uit de negentiende en begin twintigste eeuw. Het kunstwerk verwijst ook naar de geschiedenis van de Benedenstad, ooit een bedrijvig stadsdeel waar vrachtschepen aanlegden om goederen naar Nijmegen te brengen. (sep 2020)

Walhuizen

N51 50.992 E5 51.785

We gaan door de coupure met de hoge waterkeringsdeuren en zien bij huisnummer 62 dat de hoge dam nodig is. In vroeger tijden waren de huizen aan de rechterkant zowel de waterkering als de verdedigingsmuur tegen vijandelijk geschut.

Links zien we de weg naar het Nonnenplein. Aan de rechterkant volgt de St Antoniuspoort, een doorgang naar de wal, een van de weinige overgebleven poorten hier aan de kade.

Boven de poort zit een steen waarmee de verdrinkingsdood van Maarten Schenck wordt herdacht.

In den Olifant

N51 50.976 E5 51.760

De Olifant herinnert aan kruidenierszaak die hier van 1895 tot 1908 gevestigd was in dit in classicistische stijl gebouwde 17e-eeuwse pand. Men kon er koffie, thee en andere koloniale waren verkrijgen. Het olifantje doet hieraan denken. Nu is het een kunstenaarscentrum.

Hof van Xanten

N51 50.975 E5 51.741

Ernaast staat de Hof van Xanten. Een statig patriciërshuis van rond 1650. Het huis is gebouwd met klassieke elementen, pilasters en bloemen- en vruchtenslingers. De naam verwijst naar het rentmeestershuis van het kapittel van Xanten.

Galerie Marzee

N51 50.977 E5 51.716

Schuin tegenover deze twee panden staat een oud pakhuis Galerie Marzee. Deze galerie is wereldwijd toonaangevend op het gebied van hedendaagse sieraden. Galerie Marzee is een galerie voor hedendaagse sieraden in Nijmegen.

Naast sieraden worden er in de galerie ook andere beeldende kunsten gepresenteerd. Daarnaast worden er regelmatig concerten gegeven.

Oude Haven

N51 51.004 E5 51.710

Richting spoorbrug lag de oude binnenhaven, afsluitbaar met een grote boom die s avonds en s nachts het invaren in de haven blokkeerde. In 1855 kwam er buiten de stadsmuren, op de plaats van een

Romeins grafveld, een nieuwe grote haven westelijk van de spoorbrug te liggen. Deze plek hier werd vanaf toen Oude Haven genoemd.

Nu liggen er zeer grote cruiseschepen voor de riviercruises. Luxe rivierschepen die varen over de Rijn, de Donau, maar ook over de Seine.

Labyrint

N51 51.011 E5 51.619

Op de plek van de Oude Haven ligt nu Het Labyrint, een kunstwerk van Jaap van Hunen en Klaus van de Locht dat een groot deel van dit deel van de kade beslaat. Het middelpunt is een mooi punt voor trouwfoto's. Dikwijls wordt het ook wel een doolhof genoemd, maar er is toch enig verschil.

Een labyrint is slechts een doorgaand pad zonder afslagen en meestal gelegd in een geometrisch patroon waarbij men het doel of centrum bereikt door het pad te volgen. In een doolhof zorgen vele afslagen voor alternatieve mogelijkheden om het doel te bereiken. Veel van de afslagen zijn doodlopend, waardoor een verrassend puzzelgedrag nodig is.

We verlaten nu de Waalkade en gaan de stad in. Vanaf de Benedenstad uit de 14e eeuw naar boven toe langs de Jacobskapel en het Oude Weeshuis naar het Kronenburgerpark.

Burger Kinderen Weeshuis

N51 50.912 E5 51.603

Het eerste weeshuis van Nijmegen werd in 1560 geopend. Het werd, bekostigd met onder meer een erfenis van Stijntje Buijs, gevestigd in een bestaande woning aan de Broerstraat. Het was al gauw te klein en daarom werd er al na twee jaar hier aan de Begijnenstraat een nieuw weeshuis gebouwd. Om te worden opgenomen moest je het burgerrecht bezitten.

In 1591 werd Nijmegen door toedoen van Maurits protestant. Vanaf toen moest een wees niet alleen het burgerrecht bezitten, maar ook protestant zijn. Katholieke kinderen werden wel toegelaten, maar werden protestant opgevoed. In 1638 werd voor de katholieke wezen op de Hessenberg, hier vlakbij, het Armekinderenhuis gesticht.

We komen achter in de binnenplaats van het weeshuis, nu een zorginstelling.

Jacobskapel of Glashuis

N51 50.911 E5 51.576

De kapel werd in 1438 gebouwd als onderdeel van het St. Jacobsgasthuis. Het is een bakstenen kapel gewijd aan Sint Jacobus - vandaar de schelp op de deur - met driezijdige koorsluiting.

Na het beleg van Nijmegen in 1591 verloor de kapel haar geloofsfunctie. Hendrick Heuck had er tot 1655 een glasblazerij en die daarna overgenomen werd en in 1670 failliet ging. Daarna deed de kapel onder meer dienst als school, opslagruimte, koeienstal, weeshuis en woning.

In 1965 werd de kapel gerestaureerd. Hierna werd het weer een gebedsruimte, alleen nu gewijd aan Sint Geertrudis. In 1998 verdween de religieuze functie opnieuw en sindsdien is het gebouw onder meer in gebruik voor exposities en huwelijken. Kunstenaar Ted Felen maakte vijf glas-in-loodramen voor het gebouw.

Benedenstad

N51 50.930 E5 51.522

Via het Vogelhofje - een initiatief van de bewoners - gaan we door de woonwijk naar de Bottelstraat. De sociale woningbouw werd gebouwd na sloop van grote delen van de Benedenstad.

Dit stadsdeel was na eeuwenlange bewoning binnen een volgepropte en meestal door soldaten bevolkte stad, volledig uitgewoond. De Benedenstad kreeg de doodsteek toen de Waalbrug de economische functie, die samenhang met de gierpont, uitholde.

Na het bombardement lag de prioriteit grotendeels bij het weggevaagde centrum. Er was nauwelijks geld om wat nog kon worden opgeknapt te herstellen. Uiteindelijk is het Rijk bijgesprongen en heeft het de Benedenstad aangewezen als beschermd stadsgezicht onder de voorwaarde dat het middeleeuwse stratenpatroon en het dakenpatroon in de nieuwbouw terugkwamen.

De Bottelstraat. In het zijstraatje links, de Halvegas, zie je de restanten van een eeuwenoud klooster.

Titus Brandsma monument

N51 50.823 E5 51.569

Dit monument herdenkt de pater Titus Brandsma, die lid was van het verzet en op 26 juli 1942 werd vermoord in het concentratiekamp Dachau. Het Titus Brandsma-monument in Nijmegen is een kapel. De kapel is uitgevoerd in de stijl van de Bossche School.

Aan de voorzijde van de kapel is een glasmozaïek aangebracht dat een diagram van O.L.Vrouw van de Berg Carmel weergeeft en de tekst Titus Brandsma. Voor de kapel is een 12,5 meter hoge vrijstaande pyloon geplaatst.

De pyloon bestaat uit vier betonnen palen van ongelijke hoogte. Tussen de palen is een bronzen plastiek in de vorm van een kruisfiguur geplaatst.

Het gedenkteken verwijst naar de laatste fase van het leven van Titus Brandsma. Het verbeeldt de mitrailleursnesten op hoge palen, die aan de rand van concentratiekamp Dachau waren opgesteld. De kapel achter de palen heeft de vorm van het kampblok waarin pater Brandsma stierf.

Vanuit de Benedenstad gaan we naar de rand van de oude stad, waar voorheen de omwalling stond ter verdediging van de stad. Die oude muren zijn bijna helemaal gesloopt, maar een deel vinden we nog terug in het Kronenburgerpark. Daar gaan we naartoe en zien we de hoogteverschillen in het park en de oude torens.

Het park is ook de verbinding tussen het station en het centrum van de stad. Wandelaars die met de trein komen beginnen en eindigen hier deze wandeling.

Kronenburgerpark

N51 50.763 E5 51.439

Het Kronenburgerpark werd aangelegd na het slopen van de wallen. Het Kronenburgerpark ligt pal tegen een van de weinige gespaarde stadswallen. Die laatste stadsomwalling liep rond het hele huidige centrum van de stad, tot aan de sloop in 1874.

De Eerste, Tweede en Derde Walstraat geven aan waar ze stonden. Een ander deel van de stadsmuur vind je nog in het Hunnerpark, aan de andere kant van het centrum.

Kronenburgertoren of Kruittoren

N51 50.848 E5 51.456

De Kronenburgertoren of Kruittoren stamt uit 1426. Hij is zo'n 30 meter hoog en heeft twee weergangen met kantelen. De Kruittoren werd in 1425-1426 gebouwd als onderdeel van de tweede stadsomwalling, die op dit punt een hoek maakte. De Kruittoren staat in een overblijfsel van de vroegere stadsgracht.

In het park liggen drie oude waltorens: De Kruittoren, St. Jacobstoren en De Roomse Voet. De Kronenburgertoren staat helemaal naar links. Meer naar rechts staat het rondeel De Roomse Voet. Straks kom je er nog van boven langs. Vanaf dat punt heb je een mooi overzicht over het park.

Honderd meter verderop ligt de Sint Jacobstoren. Boven op deze toren stond tot 1887 de Sint Jacobsmolen of Polmolen. De gemeente wilde de molen zo snel mogelijk, tegelijk met de ontmanteling kopen en afbreken, maar de eigenaar wist zijn eigendom, dat de bijnaam Sans Souci had gekregen, nog tot 1887 te behouden. Je kunt op de Sint Jacobstoren komen door het pad ernaartoe te beklimmen.

De leeuw van de Leeuw

N51 50.749 E5 51.467

De Leeuw is een twee meter hoge zandstenen leeuw op een even zo hoge sokkel. Deze houding heeft betrekking op het trotse gevoel van de Nijmeegse bevolking bij de nieuwe stadsuitbreiding, die na de afbraak van de stadsmuren vanaf 1874 kon beginnen.

Na de invoering van de Vestingwet (1874) werden in vele steden, waaronder ook in Nijmegen, de vestingwerken ontmanteld en de stadswallen geslecht. De vrijgekomen grond werd gebruikt voor uitbreiding van de steden.

In 1879 werd de Vereeniging tot verfraaiing van Nijmegen en het Schependom opgericht, die deze fraaie beelden heeft geschonken.

We verlaten het park en vervolgen over de Nassausingel naar het Karel de Grote Plein. Op de singel stond vroeger de stadsmuur, waarvan we een deel gezien hebben. Nu ligt er een brede binnenronweg die de verbinding vormt via het Trajanusplein met de Waalbrug.

Quack-monument of Marie-Adolffontein

N51 50.637 E5 51.475

Het Quack-monument is oorspronkelijk opgericht in 1926 uit een legaat van Arnoldus Burchard Adolphus Quack (Nijmegen, 6 april 1842 - Nijmegen, 11 november 1920), die van 1902 tot 1919 wethouder van de gemeente Nijmegen was. Het monument is vernoemd naar hem en zijn tweelingzus Maria (Marie) Christina.

Quack liet zijn nalatenschap aan de gemeente Nijmegen na onder de voorwaarde dat er een fontein, de Marie-Adolffontein vernoemd naar zijn zus, opgericht zou worden.

Architect Willem Bijlard ontwierp het monument dat vier fonteinen en vier klokken aan de voet en vier lantaarns in de top bevat. Het onderste gedeelte is van granito. De obelisk is van rood graniet met beeldhouwde art-deco-ornamenten.

Het monument wordt vaak vergeleken met een fallus. Op Wereld aidsdag 2004 werd een enorm condoom over het monument getrokken. De straat achter dit monument leidt naar het NS-station Nijmegen.

Vereeniging tot verfraaiing van Nijmegen

N51 50.602 E5 51.508

Aan nieuwe singels en pleinen werden monumentale villa's gebouwd en er werden wandelparken aangelegd. In 1879 werd deze Vereeniging opgericht, die zich bezighield met verfraaiien der wandelplaatsen, alsook van de straten en pleinen der stad Nijmegen en het Schependom en het zooveel mogelijk onderhouden en beschermen der wandelplaatsen.

Tussen 1880 en 1882 werd het Kronenburgerpark in Engelse landschapsstijl aangelegd, naar een ontwerp van Lievin Rosseels. De vereniging schonk in 1886 een beeld van een leeuw aan de stad en in 1889 een beeldengroep van de vier jaargetijden van Mathurin Moreau, die werden geplaatst aan de Nassausingel: Flora voor de lente, Ceres voor zomer, Pomona voor de herfst en Vesta voor winter.

Stadsschouwburg Nijmegen

N51 50.560 E5 51.488

De eerste schouwburg in Nijmegen was gevestigd in het centrum van de stad, aan de Oude Stadsgracht. Het theater, in classicistische stijl, bestond van 1838 tot 1935, toen het werd afgebroken vanwege de concurrentie van De Vereeniging en de verbreding van de Burchtstraat.

De stadsschouwburg bevindt zich aan het Keizer Karelplein en dateert uit 1955-1961. In 1955 werd een nieuw ontwerp voor een schouwburg gemaakt door architecten Bernard Bijvoet en Gerard Holt, die ook theaterzalen ontwierpen in Tilburg, Apeldoorn en Tiel. De bouw duurde zes jaar.

Bijvoet en Holt ontwierpen het gebouw in de stijl van het brutalisme. Het gebouw heeft een ovale theaterzaal met ruim 900 zitplaatsen. De foyer, met grote vensters, kijkt uit op het Keizer Karelplein.

Aan de overzijde van het Keizer Karelplein staat het Concertgebouw De Vereeniging. We steken voorzichtig de rotonde over naar het midden van het plein.

Keizer Karel de Grote

N51 50.530 E5 51.567

Karel de Grote, van Albert Termote, Keizer Karelplein. Maker: Michiel Verbeek.

Karel de Grote (waarschijnlijk 2 april 747 of 748 - Aken, 28 januari 814), afkomstig uit het geslacht der Karolingen, was vanaf 9 oktober 768 koning van de Franken en vanaf 25 december 800 keizer van het Roomse Rijk.

Vanaf het midden van de achtste eeuw maakte Nijmegen opnieuw deel van een wereldrijk uit. Keizers en koningen hadden geen vaste plek van waaruit ze regeerden. Ze reisden van stad naar stad.

Hij woonde er met zijn hele familie, zijn naasten en vooral zijn personele staf, huishouding, koks, dienaren, stalmeesters, paardenvolk, militaire adviseurs, geestelijken, vertrouwelingen, politici en ridders. Allen kregen hier onderdak, eten en verzorging. Niet alleen voor de personen, maar ook voor de dieren.

Nijmegen was Keizer Karel de Grote's meest noordelijke woonplaats. Hier in Nijmegen bouwde Karel op de plaats van het voormalige Romeinse castellum een palts. Deze palts heeft hij enkele malen, zoals met Pasen in 777, bezocht.

Ook daarna is het Valkhof bezocht door koningen en keizers. Nijmegen was, na Aken, voor de opvolgers van Karel de Grote een geliefde residentie. In de negende eeuw werden er vooral Rijksdagen gehouden.

Pfaltz op het Valkhof

In de tijd van Karel de Grote was het gebruik dat de vorst in verschillende plaatsen burchten had. Als de keizer hier was werden er besprekingen gevoerd, wetten uitgevaardigd en belastingen geïnd.

Hier in Nijmegen, dat in die tijd Numaga heette, bouwde Karel de Grote op het Valkhof een van zijn paleizen (palts, pfaltz). Stel je zo'n palts voor als een complex van gebouwen, deels van hout, deels van steen. Karel de Grote is als keizer in ieder geval met Pasen in 777, 804, 806 en 808 in zijn paleis op het Valkhof geweest. Als je je realiseert dat Pasen het belangrijkste kerkelijke feest in het jaar was, dan kun je daaruit misschien afleiden dat hij graag hier was of dat Nijmegen voor hem een belangrijke rol speelde.

Van de Pfaltz van Karel de Grote is niet veel zichtbaars over, maar de keizer leeft voort in de namen die Nijmegen nog steeds met trots draagt: Karelstad of Keizerstad.

Concertgebouw De Vereeniging

N51 50.477 E5 51.667

De Vereeniging in Nijmegen wordt alom gewaardeerd vanwege de prachtige architectuur en de uitmuntende akoestiek. Het uit 1915 daterende multifunctionele gebouw is sfeervol, stijlvol en verrassend uitgevoerd in art deco en art nouveau.

De grote zaal is bij uitstek geschikt voor klassieke concerten. Door de grote vlakke vloer, waarvan de stoelen verwijderd kunnen worden, is er plaats voor maximaal 1800 bezoekers.

De kleine zaal, qua interieur het pronkstuk van De Vereeniging, leent zich met een maximale capaciteit van 220 stoelen prima voor de kleinschalige optredens. Daarnaast zijn er ook nog een aantal andere opvallende ruimtes in het gebouw, zoals de Annazaal, de Sociëteitskamer en de Leeuwzaal.

In de Keizer Karelfoyer wordt er regelmatig gratis koffie geschonken tijdens de pauzes. Maar je kunt ook uitgebreid iets nuttigen in het café-restaurant.

Nijmeegse Vierdaagse

N51 50.508 E5 51.698

De singel is vooral bekend van de aankomst van de Nijmeegse Vierdaagse. De Nijmeegse Vierdaagse, officieel de Internationale Vierdaagse Afstandsmarsen Nijmegen, is een vierdaags wandelevenement dat sinds 1909 ieder jaar wordt gehouden en start op de derde dinsdag van juli. Het is de grootste meerdaagse wandelprestatietocht ter wereld en staat inmiddels ook bekend als The Walk of the World. Elk jaar doen er deelnemers uit circa tachtig landen mee, onder wie een groot aantal militairen.

De Vierdaagse kent drie afstanden: 30, 40 en 50 kilometer. In de week dat de Vierdaagse Nijmegen wordt gehouden worden in de binnenstad van Nijmegen ook de Vierdaagsefeesten (voorheen Nijmeegse Zomerfeesten) gehouden. In de diverse doorkomstgemeenten van de Vierdaagse Nijmegen worden ook festiviteiten georganiseerd. Vele honderdduizenden supporters van de Vierdaagse zijn de hele Vierdaagseweek in de regio aanwezig.

Gebouw en terreinen van De Vereeniging aan het Keizer Karelplein in Nijmegen zijn langjarig start- en finishplaats en onderkomen van de organisatie geweest. Inmiddels is dat verplaatst naar de nabijgelegen Wedren, waar met tijdelijke voorzieningen veel meer ruimte is gecreeerd, ook in het aangrenzende Julianapark en op het Vierdaagseplein.

Vanaf het Karel de Grote Plein gaan we weer het centrum in en volgen we een route die zowel het winkelende deel als enkele historische kenmerken toont. De Molenstraat, de Broerstraat, Burchtstraat

en Marikenstraat met de daartussenliggende passage is voor ons winkelend publiek. De historici onder ons houden meer van Petrus Canisiuskerk, Marienburg, Arsenaal, Koningsplein of Plein 1944. Hoe dan ook, we komen uit in het echte centrum met Stadhuis, Raadhuis en de Blauwe Steen.

Oude straten as

N51 50.613 E5 51.683

De Broerstraat en de Molenstraat maken deel uit van een oude noord-zuidstratenas die in de zeventiende eeuw ontstond. Daarvoor was de noord-zuidverbinding meer in het oosten geconcentreerd waar de veerpont aanlegde bij de Veerpoort, nabij de Valkhofheuvel.

Toen de veerverbinding werd verlegd en de veerboot aanlegde in de omgeving van de Kraanpoort, onderaan de Grotestraat, werd de verbinding Grotestraat - Broerstraat - Molenstraat belangrijk.

Het andere deel van het stratenkruis oost-west hebben we al gezien en werd gevormd door de St. Jorisstraat - Kelfkensbos - Burchtstraat - Stikke en Lange Hezelstraat. Deze verbinding bestond al in de Romeinse tijd.

Molenpoort Passage

N51 50.666 E5 51.767

De Passage Molenpoort is een overdekt winkelcentrum in het stadscentrum van de Nederlandse stad Nijmegen. De huidige winkelpassage, met een 50-tal zaken, werd aangelegd in 1972.

De passage is vernoemd naar de in 1436 gebouwde en in 1879 afgebroken stadspoort. Op de huidige plaats van de passage stond tot 1846 het Oud Burgeren Gasthuis.

Arsenaal

N51 50.698 E5 51.933

Arsenaal 1824 heet het café-restaurant dat in het Arsenaal is gevestigd. De naam verwijst naar het openingsjaar van het Arsenaal, een militair artillerie- of tuighuis. Tot 1908 maakte het arsenaal deel uit van de Marienburgkazerne. Het pand werd eigendom van de gemeente Nijmegen die het gebouw diverse functies gaf.

In 1999 werd door de gemeente besloten tot een deels commerciële en deels culturele bestemming van het pand.

In 2003 opende in de ene helft horecabedrijf het Vlaams Arsenaal en in de andere helft werden de instellingen Europese Stichting Joris Ivens, Nijmegen Blijft in Beeld, Dziga, werkplaats voor filmmakers en videokunstenaars, Vlaams Cultureel Kwartier en D-Film gevestigd die verenigd werden als vereniging Het Arsenaal.

Bankenkwartier

N51 50.668 E5 52.044

Blijf beneden, ga naar rechts, zodat we links de mooie panden in de gebogen straatwand kunnen zien.

Dit gebied was voor de oorlog het financiële centrum van de stad. Hier schuin links aan de overkant stond een bankgebouw, in de panden vóór je waren banken gevestigd, in de Hertogstraat stond (en staat) eveneens een groot bankgebouw. Het witte gebouw is van oorsprong een bijgebouw van de Nederlandse Bank.

Hertogpoort - Hertogplein

N51 50.662 E5 52.104

Je ziet hier ook een deel van de opgegraven resten van de Hertogpoort, waaronder een deel van de stadsmuur. Die liep door tot in de winkel aan de overkant. Hij sloot aan op de nu nog aanwezige muur in het Hunnerpark.

De boog is een artistieke impressie van de poort die hier stond. In de kelder, haaks op de poort, is een informatiebord aanwezig. Rond de poort zijn in de straat de contouren van de situatie van voor 1875 aangegeven.

Wilhelminaboom

N51 50.671 E5 52.113

We steken over naar het pleintje met de Wilhelminaboom in het midden op het Hertogplein. De Wilhelminaboom die hier staat heeft al heel wat meegemaakt. Hij is als iel boompje geplant in 1898 bij de inhuldiging van Wilhelmina tot koningin. Hij staat er nog steeds, al bijna 125 jaar.

Hierna lopen we via links weer terug naar de Marienburg onder de doorgang onder de cinema Lux door naar de Marienburgkapel - even binnen kijken - en vervolgen we naar de Marikenstraat.

Let op, je ziet het grote hoogteverschil tussen de straten beneden en het plein met de kapel. Er is een lift aanwezig, zoals op meerdere plaatsen in Nijmegen. Je kunt beneden en boven de winkelgalerij volgen in de Marikenstraat. Heel bijzonder. Zijn we boven, ga dan links naar het plein Raadhuisshof geheten, met de Schommel, een bijzonder aandenken.

Marienburgkapel

N51 50.711 E5 51.988

Op de plaats van de kapel was al sinds ongeveer 1412 een Begijnhuis gevestigd van de zusters van het Gemene Leven en de beweging van de Moderne Devotie. Rond 1431 werd deze kapel gebouwd als onderdeel van het toen nog buiten de stadsmuren gelegen klooster Mons Mariae (Mariaberg), later verbasterd tot Marienburg.

Vanaf 1467 lag het klooster binnen de stadsmuren. Vanaf 1591, toen Nijmegen door prins Maurits ingenomen werd en het katholieke geloof werd verboden, werd de kapel gebruikt als kazerne en militair ziekenhuis. In de eeuwen daarna heeft het veel bestemmingen gehad: schouwburg, concertgebouw, opslagplaats, garen- en katoenspinnerij, gemeentemuseum en gemeentearchief.

De kapel werd gebouwd als dubbelkerk, voor het Nederland van de 15e eeuw een zeldzaam ontwerp. Het westelijk deel heeft twee verdiepingen, de benedenverdieping was bestemd voor leken en de bovenverdieping voor de nonnen.

Het gebouw is in gotische stijl opgetrokken met steunberen, spitsboogvensters en een hoog opgaand leien dak met binnenin kruisribgewelven. In de kapel is tegenwoordig het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis gevestigd.

Ga daar even kijken. In het Huis kun je onder meer stadswandelingen aanschaffen.

Marikenstraat

N51 50.756 E5 51.987

De Burchtstraat, aan het eind van deze straat en waar we de wandeling begonnen zijn, ligt van nature hoger dan het gebied rond het Arsenaal.

Het hoogteverschil aan het einde van de Marikenstraat wordt gevormd doordat aan de ene kant de Gruitberg ligt (met stadhuis en parkje, rechts vanaf de Burchtstraat) en aan de andere kant in de knik naar het Vlaams Arsenaal: de Marienberg. Daardoor was het mogelijk een verbindingstraat in twee lagen te maken.

Een bijzonder architectonisch effect is zichtbaar aan de oostkant - rechterkant - van de Marikenstraat. In het midden staat de gevel rechtop, en vervolgens helt de gevel van elk appartement steeds een graad verder voorover. In beide richtingen. Tot maximaal 9 of 10 graden.

Dit wordt bouwen op vlucht genoemd: bouwen met overstek ten opzichte van de begane grond. In de middeleeuwen gebeurde dat vaak om inwatering op de begane grond te voorkomen en zo de (vaak houten) gevels zoveel mogelijk te vrijwaren van al te veel regenvocht en/of om het ophijzen van goederen te vergemakkelijken.

Schommel

N51 50.766 E5 51.977

De bomen zijn van voor de oorlog. Dit hier was de speelplaats van de kleuterschool die tijdens het bombardement van 22 februari 1944 vol werd getroffen. Daarbij kwamen 24 kinderen en 8 zusters om het leven. De kastanjabomen zijn er getuige van geweest.

Nu kun je hier van je vrijheid genieten op twee drukke terrassen. Het monumentje De Schommel onder de bomen houdt de herinnering in leven. Op 22 februari vindt er traditiegetrouw een herdenking plaats bij de Schommel in de Marikenstraat.

In de omgeving van het Emmaushof worden foto's van het bombardement uit de Tweede Wereldoorlog getoond.

Molenstraatskerk - Oud Burgeren Gasthuis

N51 50.696 E5 51.803

Aan het begin van de Molenstraat staat de Molenstraatskerk, officieel de Petrus Canisiuskerk. Links van de kerk, van buitenaf maar ook binnendoor bereikbaar, is een kleine kapel waarin de Zwarte Madonna wordt vereerd.

Op de plaats van winkelcentrum de Molenpoort, rechts van de kerk, was eeuwenlang het Oud Burgeren Gasthuis gevestigd.

Al in 1301 was er sprake van een kerk met klooster aan de Molenstraat. Het klooster werd in 1591, toen de protestanten het in Nijmegen voor het zeggen kregen, verkocht aan het Oud Burgeren Gasthuis. Dat gasthuis was ontstaan uit samenvoeging van twee gasthuizen uit de late middeleeuwen: het Sint-Nicolaas Gasthuis aan de Grotestraat en het Sint-Jacobs Gasthuis aan de Hezelstraat.

Tijdens het bombardement van 22 februari 1944 werd de kerk, als een van de weinige panden in deze straat, verwoest, maar na de oorlog herbouwd met een meter of vijf lager gewelf. Het aan de straat gelegen deel (het achterste gedeelte van de kerk) is in de jaren 60 van de vorige eeuw opgebouwd.

Plein 1944

N51 50.750 E5 51.737

Even verder ligt het Plein 1944. In september 1944 begon de vrede, al duurde het tot mei 1945 voordat de oorlog uit de stad verdween, want Nijmegen lag al die maanden nog in de frontlinie.

Om de hoek, in het midden vlak tegen de gevel, staat het standbeeld van Jac Maris voor alle 160 militairen uit Nijmegen die gesneuveld zijn in de Tweede Wereldoorlog.

Aan de overzijde bij de ingang van de parkeergarage liggen de contouren van de verloren Toren. Enkele jaren geleden werd bij werkzaamheden een tot dan toe onbekende toren in een onbekende stadsmuur gevonden: de Verloren Toren. De contouren zijn aangegeven bij de ingang van de parkeergarage, nabij de bioscoop. Van behoud van de fundamenteën op die plek kon geen sprake meer zijn, daarvoor waren de werkzaamheden al te ver gevorderd. De fundamenteën van toren en stadsmuur zijn nauwkeurig verplaatst naar de fietsenstalling op het plein. Je kunt ze daar bekijken, de stalling is vrij toegankelijk.

Broerstraat 46

N51 50.765 E5 51.854

De Broerstraat is een van de oudste straten van de stad, maar waarvan niets is gespaard bij het bombardement van februari 1944. De bebouwing bestaat dus geheel uit wederopbouwarchitectuur. Het belangrijkste kenmerk: soberheid.

Maar soberheid met verrassende uitkomsten zoals je in deze straat kunt zien. Daarvoor moet je zoals altijd wel omhoog kijken. Op leefniveau is er in stadse winkelstraten zelden nog iets van de oorspronkelijke architectuur te zien.

In de gevel van huisnummer 46 zit een muursteen die het geboortehuis markeert van de heilige Petrus Canisius.

Afsluiting

We hebben nu een ronde gemaakt door de oude stad, maar uiteindelijk komen we toch weer terug op de Grote Markt met de vele gezellige terrasjes. Dit is zo mooi, dat we wensen dat je met de herinneringen aan dit deel van de stad huiswaarts keert.

Slenter rustig over de oude markt, langs de waag, door de poort naar het lyceum en helemaal rond om de grote kerk. Echt groot. Misschien ga je naar boven? 199 treden. Blijf je beneden, ga dan langs de kanunnikenhuisjes naar de St. Jansberg en rondom de Hundisberg terug naar Mariken.

Deze wandeling heeft ons een hele andere kijk op Nijmegen gegeven.

Nijmegen, een stad waar weinig is, maar waar veel is geweest.